

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.152
Львівського національного
університету імені Івана Франка
доктору філологічних наук, професору,
Лідії МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКІЙ

ВІДГУК

офіційного опонента **Приходько Ганни Іллівни**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету, про дисертацію **Марії Сергіївни Заваринської «Мовні засоби творення невизначеності в англійській постмодерністській мінімізованій прозі»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія (Львів, 2023)

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Лінгвістичну парадигму кінця ХХ – початку ХХІ століття визначає зорієнтованість на вивчення мовних категорій як своєрідних універсалій, що виникли внаслідок певних мисленнєво-мовленнєвих операцій й експлікують поняттєвий зміст предметів, явищ, особливостей об'єктивного світу. У такому разі набуває виразності взаємодія мовознавства з цілою низкою суміжних дисциплін, зокрема філософією, логікою, психологією, та опертя на класичне судження про тісну взаємодію мови і мислення. Зазначені орієнтири відображають розвідки вітчизняних і зарубіжних науковців написані на засадах когнітивного, комунікативно-прагматичного, дискурсивного та інших підходів. Крім того, важливим вважаємо значне акцентування на антропоцентризмі, що ґрунтується на ідеях дослідження мови передовсім задля пізнання її носія. Про доцільність такої багатогранної інтерпретації слушну думку висловив В. Г. Адмоні: «Мова для свого розкриття потребує великої кількості підходів й аспектів. Вона перебуває не на одній точці, а на множинності опор» (Основи теорії граматики. 1975. С. 5).

Проте міждисциплінарні підходи залишають поза увагою таку базову для сучасного наукового простору категорію як невизначеність, реалізація якої в лінгвальній площині здобуває узгодження з принципом невизначеності та відіграє фундаментальну роль у постмодерному світогляді.

Принцип невизначеності є провідним компонентом категорійно-поняттєвого апарату сучасної науки (С. Гокінг, Ж. Баландьє, Р. Том, Л. Ландау), проте особливості його реалізації на лінгвальному рівні не здобули висвітлення. У мовознавчих наукових студіях розглянуто окремі параметри невизначеності як інгерентної риси мови (Г. Райл, У. Куайн, Р. Лангакр, Д. Оукс). Попри це, недостатньо дослідженим залишається відбиття принципу невизначеності в лінгвокогнітивному аспекті, бракує ґрунтовних наукових розвідок його функціонування в дискурсі, зокрема постмодерному.

Принцип невизначеності виявляє певні характеристики, релевантні для мовознавства. Нелінійність, варіативність, плюралістичність мовних явищ відображають специфіку принципу невизначеності, що утворює передумови для його екстраполяції на лінгвістичну проблематику.

Викладені аргументи переконують в **актуальності** та своєчасності дисертаційного дослідження Марії Сергіївни Заваринської, оскільки комплексне вивчення постмодерністських мінімізованих художніх текстів з урахуванням наративного, лінгвокогнітивного та лінгвосинергетичного аспектів є недостатньо дослідженим. Своєчасність розробки проблеми застосування принципу невизначеності до аналізу лінгвальних явищ у світлі антропоцентричного підходу в лінгвістиці, потреба виявлення нових тенденцій лінгвальної актуалізації змістових параметрів постмодерного художнього тексту в межах синергетичної та наративної площин підтверджується його відповідністю інтегративним тенденціям когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом дослідження дисертанткою задекларована невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі, а *предметом* – мовні засоби вираження невизначеності, а також дискурсивно-нاراتивні та когнітивно-синергетичні механізми її творення в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі.

Метою пропонованої роботи доречно обрано дослідження мовних засобів творення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі крізь призму дискурсивно-нاراتивного та когнітивно-синергетичного підходів.

Для написання повноцінного оригінального дослідження Марія Заваринська створює сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучає праці українських та зарубіжних учених з проблем презентації невизначеності як провідної ознаки постмодерністського тексту, що дає чітке розуміння її жанрової й тематичної сутності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі, а також структурно-семантичних характеристик.

3. Наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження не викликає сумніву. Вона полягає в тому, що в ньому вперше об'єктом дослідження обрано мовні засоби творення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі з погляду її жанрового, дискурсивно-нарративного, когнітивно-синергетичного параметрів. У розвідці вперше висвітлено роль принципу невизначеності у структурно-семантичній організації художнього дискурсу доби постмодерну. У дисертаційній праці по-новому обґрунтовано поняття «англomовна постмодерністська мінімізована проза» з урахуванням. Авторка праці надає класифікацію типів нарративної невизначеності (амбівалентна, дифузна, лабіринтна), що зумовлені посередництвом ненадійного наратора та відповідними нарративними техніками. Важливим й інноваційним є розгляд нетипових лексичних комбінацій особливих маркерів невизначеності, в основі яких лежить нівелювання логічних зв'язків у словосполученні, реченні, текстовому фрагменті, тексті. Новітнім також вважаємо авторську методику дослідження мовних демонстрацій невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі крізь призму дискурсивно-нарративного та когнітивно-синергетичного підходів.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів та висновків до них, загальних висновків та бібліографії. Загальний обсяг дисертації становить – 198 сторінок, із них 140 – основного тексту. Бібліографія містить 288 позицій. Список джерел містить 38 найменувань. **У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.**

У **першому розділі** «Теоретичні засади вивчення явища невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі» розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження. Тут наведено аналітичний огляд підходів до з'ясування феномену невизначеності (підрозділ 1.1). Наголошено, що вона є складовою постмодерністського літературного дискурсу, та виникає у площині комунікації «автор-читач» (с. 32). Основні поняття, які суміжні з невизначеністю зокрема, «багатозначність», «полісемія», «неоднозначність», «амбівалентність» (підрозділ 1.1.2) детально та переконливо потрактовуються у першому розділі.

У цьому ж розділі на основі ґрунтовного аналізу різноманітних підходів вводяться в науковий обіг поняття, (нетипова лексична комбінація с. 40; синтаксичний тип нівелювання валентності та логіко-семантичний тип нівелювання валентності с. 46), що вживаються в постмодерністській

мінімізованій прозі. На особливу увагу заслуговує теза про те, що невизначеність яскраво маніфестує експериментальний статус англомовної постмодерністської мінімізованої прози (с. 54).

На увагу заслуговують підрозділ 1.3 й 1.4, де обґрунтовано значущість наративно-ризоматичного принципу текстотворення англомовних постмодерністських мінімізованих текстів; розкрито та представлено когнітивно-синергетичні механізми творення невизначеності в англомовних постмодерністських мінімізованих текстах.

Зазначимо, що найбільшим плюсом теоретичного розділу є його концептуальність для розвідки загалом. Основні його положення втілюються в кожному наступному розділі, уведені до аналізу поняття та моделі ефективно використовуються в практичних розділах, «працюючи» на відмінний результат.

Доволі сильною стороною презентованої наукової розвідки, на нашу думку, є **другий розділ** «Методологічні засади вивчення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі», у якому розроблена й апробована методика дослідження англомовної постмодерністської мінімізованої прози.

На позитивну оцінку заслуговує здійснювана в цьому розділі розгорнута характеристика матеріалу дослідження, обґрунтовано вживання термінів «мінімізована проза» та «мінімізований художній текст», а не експериментальний (с. 82), на основі чого виділено види англомовної постмодерністської мінімізованої прози (с. 82 – 83) та запропоновано методіку аналізу невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі з урахуванням релевантних методів дослідження (підрозділи 2.3, 2.4).

На особливу увагу заслуговує умовивід про те, що «герменевтичне коло вказує на те, що наше розуміння тексту в цілому ґрунтується на розумінні кожної окремої частини, а також на нашому розумінні приналежності кожної окремої частини до цілого тексту» (с. 98).

Вважаємо, що окреслені у вступі та перших розділах дисертації лінгвофілософські принципи дослідницької діяльності, конкретні методи і методики дослідження, тобто вихідні метанаукові презумпції, світоглядні судження дисертантки видаються адекватними модусу розуміння природи й сутності досліджуваного об'єкта.

Узагальнена наукова ідея дисертантки дала змогу здобути нові наукові результати в практичній частині дисертаційної праці, що охоплює третій і четвертий розділи.

У **третьому розділі** «Мовна специфіка творення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі» ретельно і виважено, із залученням адекватних методів аналізу виокремлено основні лексико-

семантичні засоби творення невизначеності в англomовному постмодерністському мінімізованому художньому тексті (пароніми, омоніми, контекстуальні синоніми (с. 105), визначено їх функції у творенні поетичного образу в мінімізованому художньому тексті (підрозділ 3.1). Щодо композиційно-стилістичних засобів, застосованих в англomовному постмодерністському мінімізованому художньому тексті, то найуживанішими є плеоназм, лінгвістична економія, порушення граматичної норми (підрозділ 3.2).

Інтерес становить і студіювання наратора англomовної постмодерністської мінімізованої прози, який трактується як ненадійний, що сприяє виникненню ефекту «ошуканого очікування» (с. 112). Більше того, цікавим і перспективним вважаю вивчення наративної невизначеності, яку розподілено на амбівалентну, дифузну та лабіринтну (с. 115). При цьому зауважується, що амбівалентна наративна невизначеність тлумачиться як наявність полісемантичних і неоднозначних значень слова на рівні словосполучення або речення, тобто в рамках мікроконтексту (с. 119); дифузна наративна невизначеність передбачає «взаємопроникнення елементів різних родів та жанрів» в одному художньому творі (с. 123); лабіринтна невизначеність трактується як різновид наративно-ризоматичного принципу повісткування, що полягає у гетерогенності тексту (с. 127). Вважаємо, що розділ 3 – це вагомий здобуток дисертантки, оскільки він є переконливим свідченням того, що невизначеність призводить до недосказаності, що дозволяє авторам спілкуватися з читачами, а читачам – інтерпретувати текст на свій розсуд, в залежності від набутих емпіричних знань. Новизна цих положень є беззаперечною.

У заключному **четвертому розділі** «Невизначеність в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі: когнітивно-синергетичний аспекти» увагу сфокусовано на механізмах творення когнітивної емергентної структури, що в текстах англomовної постмодерністської мінімізованої прози функціонує за рахунок різноманітних концептуальних стилістичних прийомів. Дисертантка розгорнуто представила феномен «когнітивна емергентна структура», під якою розуміється трансформоване значення мовних одиниць (слів, словосполучень, речень) або цілого художнього тексту, сформоване шляхом концептуальної інтеграції, спровокованої авторським поєднанням мовних одиниць (с. 135) та яка актуалізується за допомогою концептуальної метафори (підрозділ 4.1.1), концептуальної метонімії (підрозділ 4.1.2) та концептуального оксиморону (підрозділ 4.1.3). Це дало змогу здобувачці проникнути в глибинні закони наративного творення невизначеності, що є важливим для формування англomовної постмодерністської мінімізованої прози.

Підрозділ 4.4 є прикладом того, що лінгвосинергетика може слугувати підґрунтям для творення кенотипу (новообразу) завдяки тому, що «подвійний механізм» можливих інтерпретацій характеризує художній текст англomовної постмодерністської мінімізованої прози як відкриту, нелінійну, емергентну, саморегульовану систему, завдяки здатності змінювати своє значення, як словоцентрично, так і текстоцентрично (с. 151).

У **Висновках** представлено підсумки й результати дисертаційного дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Достовірність отриманих у ході дослідження результатів підкріплено рисунками, таблицями і статистичними підрахунками.

Кропітка, аналітична робота з теоретичними, лексикографічними й джерелами ілюстративного матеріалу, помножена на ерудицію здобувачки в дотичних до дисертації гуманітарних питаннях, стала запорукою виважених, відповідним чином структурованих, науково обґрунтованих висновків, що наближають нас до розкриття ментальних процесів категоризації навколишньої дійсності та розуміння її морально-ціннісних установок.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли надійну апробацію на наукових засіданнях кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка і на одинадцяти міжнародних науково-практичних та наукових конференціях.

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертантка виклала у 6 наукових публікаціях, з них 5 одноосібних наукових статей – у періодичних фахових виданнях, які входять до відповідного переліку Міністерства освіти і науки України, 1 стаття (у співавторстві) в іноземному періодичному виданні, що входить до наукометричної бази даних Web of Science та 11 тез доповідей на наукових конференціях.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Безперечно, наукова розвідка Марії Заваринської має практичну цінність, оскільки надає цікавий матеріал для дослідження особливостей наративного конструювання невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі, що знайде утілення у викладанні курсів з лексикології та стилістики англійської мови, у спецкурсах з когнітивної лінгвістики, дискурсології, наратології, лінгвістики тексту, літературознавчих спецкурсів з жанрових основ експериментальної англomовної літератури, когнітивно-синергетичного аналізу англomовної постмодерністської мінімізованої прози, у науково-дослідній роботі студентів й аспірантів.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Як і будь-яке глибоке, інноваційне дослідження, подана до захисту робота дає підстави для роздумів і дозволяє висловити деякі побажання на майбутнє щодо поліпшення оформлення результатів наукового пошуку.

1. Ґрунтовно і вичерпно проаналізувавши феномени «багатозначність»(с. 42), «полісемія» (с. 43), «неоднозначність» (с. 43), «амбівалентність» (с. 44), які є суміжними з поняттям мовної невизначеності та, як справедливо зауважує дисертантка, також сприяють появі нових конотацій в результаті експериментування з нетиповими лексичними комбінаціями, що переконливо ілюструється в практичних розділах дисертації. На нашу думку, варто було б розглянути зміну поглядів щодо зазначених феноменів у різні історичні періоди. Такий аналіз рельєфно відображає еволюцію світосприйняття невизначеності англomовними етносами.

2. Повністю погоджуючись з тезою про те, що імплікативність відіграє важливу роль у творенні мовної невизначеності (с. 44, 71, 128 тощо), авторка оминає увагою основні положення теорії імпліцитності, розгляд яких додав би концептуальної завершеності науковій розвідці.

3. У дисертаційній праці проведено ґрунтовне дослідження та зроблено досить оригінальні узагальнення стосовно функцій концептуальних метафори (підрозділ 4.1.1), метонімії (підрозділ 4.1.2), оксиморону (підрозділ 4.1.3) у структуризації концептуальної площини невизначеності, але не зазначено, чи можуть інші стилістичні прийоми: епітет, порівняння, антитеза тощо вважатися концептуальними й брати участь в актуалізації емергентної структури в англomовному постмодерністському мінімізованому художньому тексті. Просимо коментарів.

4. Додатки, за умови їх видання, можуть стати в нагоді здобувачам усіх рівнів освіти при дослідженні мовних засобів творення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі. Зібраний та описаний фактологічний матеріал дослідження може стати вагомим підґрунтям для укладання тлумачного словника термінів мовної категорії невизначеності

Наголошуємо на тому, що висловлені зауваження швидше за все впливають із власного бачення можливого варіанта представлення результатів дослідження і не знижують загальну позитивну оцінку дисертації. У авторки (і це найважливіше) є своя виважена концепція, позиція, власний науковий погляд на інтерпретацію досить непрости́х узагальнень і висновків, які переконливо засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність отриманих результатів. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

7. Загальна оцінка дисертації.

Зроблені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації, вони не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих теоретичних висновків, що мають суттєве значення для подальшого розвитку лінгвістики.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація «Мовні засоби творення невизначеності в англійській постмодерністській мінімізованій прозі» є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40, а її авторка – **Заваринська Марія Сергіївна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
та лінгводидактики
Запорізького національного університету

Ганна ПРИХОДЬКО